

*Борисенко Н. Д.,
канд. філол. наук, доцент*

Житомирський державний університет

СТРАТЕГІЇ ПЕРСОНАЖНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена гендерному аспекту репрезентації стратегій персонажного дискурсу у сучасній британській драмі. Особливості реалізації прохання, яке ставить мовця в залежне становище і виконання якого є необов'язковим для слухача, аналізується в мовленні персонажів протилежних статей.

Ключові слова: гендер, персональний дискурс, стратегія, реквестив.

Статья посвящена гендерному аспекту репрезентации стратегий персонажного дискурса в современной британской драме. Особенности реализации просьбы, ставящей говорящего в зависимое положение и выполнение которой не обязательно для слушающего, анализируется в речи персонажей противоположных полов.

Ключевые слова: гендер, персональный дискурс, стратегия, реквестив.

The article deals with gender aspect of personages' discourse strategies representation in Modern British Drama. Peculiarities of request realization which puts the speaker in the deficit position and the fulfillment of which is not compulsory for the listener are analysed in the speech of personages of both sexes.

Key words: gender, personages' discourse, strategy, requestive.

Сучасне мовознавство приділяє значну увагу проблемам комунікації, однією з яких є питання стратегій та тактик спілкування. Дослідження останніх об'єднує зусилля мовознавців у галузі комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики та дискурсивного аналізу та має на меті створення типології стратегій та тактик. Більшість дослідників комунікації та дискурсу виділяють дві групи стратегій, а саме кооперативні та конфронтативні, що відповідають двом типам спілкування: кооперативному і конфліктному [див., напр., Ананко 2006, 130-137; Левицький 2004, 73-74].

Останнього часу з'явилась ціла низка досліджень, що описують окремі тактики та стратегії в різних типах дискурсу. Так, дослідники зосереджують свою увагу на комунікативних стратегіях ввічливості [Пудровская 2000, 15-17]; взаєморозуміння [Маєвська 2003]; маніпуляції в англомовних ЗМІ [Дмитрук, 2005], кооперативних стратегіях і тактиках Євроінтеграційного дискурсу [Кравченко, 2007: 13]. Крім того, аналізуються мовленнєві тактики російської мовної особистості [Божко 2003]. Певна увага приділяється розробці гендерного аспекту використання стратегій спілкування у ситуації конфлікту [Мартисюк 2001; Черненко 2007: 14], стратегій ввічливості у вікторіанському жіночому дискурсі [Морозова 2000].

Комунікативні стратегії та тактики зумовлюються потребами комунікантів в самовираженні та самоствердженні і скеровані на досягнення необхідного впливу на адресата [Бондаренко 2002, 5]. Стратегії пов'язані із

загальним задумом кінцевої мети спілкування, в той час, як тактики складаються з окремих мовленнєвих ходів, що відповідають загальній стратегії [Формановская 2002, 58]. Як загальна схема поведінки стратегія розгортається і репрезентується завдяки тактикам [Нікульшина 1998, 8], від вдалого і адекватного комбінування яких залежить її успішність [Щипіцина 2007, 10]. Крім того, стратегії та тактики забезпечують корегування поведінки адресата, вплив на його погляди, емоції з метою їх максимального наближення до цілей адресанта [Франко 2006, 115-121]. Використання стратегій та тактик входить до прагматичної компетенції мовця. При цьому моностратегічність комунікативної поведінки має місце, коли комунікант дотримується однієї комунікативної стратегії, а полістратегічність виявляється у зміні стратегій в залежності від особливостей перебігу інтеракції [Савчук 2007, 12].

Наше дослідження присвячене реалізації стратегій та тактик прохання в персонажному дискурсі сучасної британської драми та є актуальним, оскільки доповнює існуючі класифікації стратегій та тактик та має на меті виявити особливості реалізації прохання в ситуації спілкування представників протилежних статей. Ціленаправлений аналіз гендерного аспекта стратегій і тактик спілкування в окремих лінгвокультурах є на часі. Гендер як компонент колективної та індивідуальної свідомості відбиває сукупність біологічних ознак, соціальних ролей, особливостей психіки й поведінки, властивих представникам чоловічої чи жіночої статі в рамках певної культури [Вахрамеева 2009]. Відповідно гендерні стратегії та тактики спілкування відбивають біологічні, психологічні та поведінкові особливості поведінки представників протилежних статей у певній спільноті. Залучення терміну персональний дискурс дозволяє розглядати висловлення персонажів драматургічного твору з врахуванням екстралінгвального чинника, а саме психологічних, соціокультурних та прагматичних особливостей персонажного мовлення.

Стратегії та тактики прохання спонукають слухача до певної реакції, яка має задовольнити потреби адресанта. Прохання реалізується у один або декілька кроків та може супроводжуватись поясненням його необхідності.

Відповідно до Принципу ввічливості [Leech 1983] персонаж, який виголошує прохання і повідомляє адресата, що він потребує певної послуги, потрапляє у залежне становище від останнього, для якого виконання прохання не є обов'язковим [Куликова 2001, 11]. Ця залежність знімається виконанням прохання. У цьому випадку виконується вимога максими великодушності, відповідно до якої потрібно погоджуватись на прохання іншого. Якщо позитивна реакція на прохання дозволяє комунікантам залишатись у зоні кооперативного спілкування, ігнорування прохання або відмова його виконати може спричинити конфлікт.

З точки зору теорії мовленнєвих актів реквестив є статусно-маркованим мовленнєвим актом, реалізація якого направлена на зміцнення

статусу адресата від якого адресант може отримати як позитивну, так і негативну реакцію. З іншого боку, даний мовленнєвий акт є одним із способів зниження категоричності директива, що пов'язане зі збільшенням дистанції між учасниками спілкування. Використання реквестива є одним зі складників стратегії негативної ввічливості, оскільки він спрямований на підвищення статусної позиції адресата і надає йому незалежності, хоча і спонукає до певних дій [Brown, Levingson 1987, 63]. Для реалізації цього мовленнєвого акту застосовується форма спонукального речення, імперативність якого знижується лексичним включенням *please* та синтаксичними включеннями *will you, could you*. Питальне речення виконує аналогічну функцію.

Проведений нами кількісний аналіз показує, що у персонажному мовленні сучасної британської драми мовленнєвий акт реквестива типовіший для комунікативної поведінки персонажів-жінок, у висловлюваннях яких він реалізується в 1,6 рази частіше, ніж у репліках персонажів-чоловіків. Використання тактики, яка поєднує реквестив та констативи, що обґрунтовують та пояснюють його, є характерним для комунікативної поведінки персонажів-жінок:

Peter. *That's a very pretty necklace you're wearing. Did you pinch that?*

Celia. *It was given to me. And please don't talk so loudly someone might hear you* [Chown 1984, 8].

Як бачимо з прикладу, у ситуації спілкування колишньої подружньої пари коли персонаж-чоловік пригадує схильність дружини до крадіжки, персонаж-жінка намагається уникнути розголосу, комбінуючи реквестив (*please don't talk so loudly*) і констатив (*someone might hear you*), та збільшити шанси в досягненні своєї мети.

При звертанні персонажа-жінки до дорослого пасинка зустрічаємо ту ж саму тактику комбінування реквестива і пояснення-констатива:

Celia. *Now, please, help old George. I don't want him walking out on us* [Manktelow 1979, 12].

У комунікативній поведінці персонажів-чоловіків можлива реалізація реквестивів, грубе лексичне наповнення яких суперечить ввічливій формі:

Keith. *Would you kindly in future come dressed for the job you're paid for and not disguised as some renegade garage mechanic* [Ayscourn 1981, 54].

Так, перебуваючи у відпустці й зустрівши свою секретарку поза установою, персонаж-чоловік вживає грубе порівняння (*as some renegade garage mechanic*), але при цьому застосовує ввічливу форму реквестива (*Would you kindly*).

Розбіжності в комунікативній поведінці персонажів обох статей під час реалізації прохання в неформальному міжгендерному спілкуванні полягають у перевазі реквестивів у репліках персонажів-чоловіків при спілкуванні останніх з незнайомими чи малознайомими людьми. Наприклад, у ситуації спілкування інспектора і жертви нападу:

Lennox. *Mrs Harrison, would you mind showing me exactly where you were standing when Venner materialized so suddenly?* [Durbridge 1975, 20].

Реквестив менш типовий для них у ситуації спілкування близьких людей, тоді як для персонажів-жінок не характерна така розбіжність.

Кількісний аналіз свідчить, що в неформальній міжгендерній комунікативній взаємодії персонажі-жінки використовують непрямі прохання в 1,44 рази частіше, ніж персонажі-чоловіки. Наприклад, у розмові знайомих персонаж-жінка використовує форму непрямого питання:

Miriam. *Ah, Denis, I wonder if you'd be so kind as to help me fold this cloth* [Harris 1980, 43].

Реалізація непрямих прохань в персонажному мовленні дозволяє мовцю в пристойній формі спонукати слухача виконати певні дії, зміцнюючи його статус. Крім того, протиріччя непрямого реквестива полягає в тому, що він, з одного боку, залишає за слухачем право не реагувати на непрямий смисл мовленнєвого акту, а, з іншого, дозволяє мовцю зберегти обличчя, уникаючи прямого прохання, яке автоматично ставить його у залежну позицію:

Howard. *Can't you ask that male nurse to stay on just for a while?*

Peggy. *I don't see why I should* [Manktelow 1977, 27].

Наприклад, у спілкуванні наречених персонаж-чоловік вживає прохання у формі питального речення (*Can't you ask that male nurse to stay on just for a while?*), що дозволяє сприймати його як запит інформації, а не як прохання, про що свідчить реакція персонажа-жінки.

З іншого боку, реалізація цього акту свідчить про те, що статус мовця у певній ситуації є нижчим, ніж статус слухача або ж адресант не бажає демонструвати свій вищий статус у діаді. Отже, реалізація прямого акту директива не видається можливою:

Celia. *Oh Rex, I thought you were back. Old George wants a hand to pick up plums. You know he can't climb up ladders at his age* [Manktelow 1979, 12]. У ситуації спілкування мачухи та дорослого пасинка непряме прохання представлене як таке, що надходить від третьої особи (*Old George wants a hand to pick up plums*) та підсилюється поясненням його правомірності (*You know he can't climb up ladders at his age*), що безперечно підсилює його ефект.

Таким чином, реалізація прохання має певні кількісні та якісні особливості у дискурсі персонажів протилежних статей, оскільки персонажі-жінки, в репліках яких прохання реалізується частіше, схильні застосовувати тактику пояснення прохання, а персонажі-чоловіки надають перевагу проханню у спілкуванні із сторонніми особами.

Подальшою перспективою дослідження є створення типології стратегій, що використовуються в персонажному мовленні сучасної британської драми в ситуації спілкування представників протилежних статей.

1. Ананко Т.Р. Комунікативні стратегії і тактики у корпоративному дискурсі // Зб. наук. пр. Ізмаїльського ін-ту водного транспорту. – Ізмаїл, 2006. – С. 130-137. 2. Божко Г.

П. Мовленнєві тактики в репертуарі російської мовної особистості (на матеріалі комунікативної ситуації „примирення”). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 – російська мова / КНУ. – К., 2003. – 19 с. 3. Бондаренко Я.О. Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. – К., 2002. – 19 с. 4. Вахрамеева А.С. Гендерно-ориентированные высказывания в современном английском языке (на материале женской прозы). Автореф. дис... канд. філол. наук.: 10. 02. 04 – Германские языки / СПбГУ. – С.Пб., 2009. 19с. 5. Дмитрук О. В. Маніпуляція поняттями і фактами в сучасних англomовних ЗМІ // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2005. – № 667. – С. 57–61. 6. Кравченко В.Л. Семантичні та лінгвопрагматичні характеристики концепту *ЄВРОПА* в сучасному англomовному політичному дискурсі. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. – К., 2007. – 20 с. 7. Куликова В.Г. Структура спонукальних мовленнєвих актів сучасної французької мови (комунікативно-прагматичний аспект). – Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови / КНЛУ, Київ, 2001. 19 с. 8. Левицкий А.Э. Концептуальные особенности персонажной речи в конфликтном межгендерном дискурсе (на материале современной американской художественной прозы) // Языки и транснациональные проблемы: Мат-лы I междунар. науч. конф. – М. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина. 2004. – Т.2. – С. 73 – 80. 9. Маєвська Л.І. Особливості вираження взаєморозуміння в німецькій мові // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". – 2003. – Вип. 9. – С. 195 – 199. 10. Мартысюк Н.П. Стратегии речевого поведения как отражение гендерных социальных ролей (в ситуации конфликта): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германские языки / Минск. гос. лингв. ун-т. – Минск, 2001. – 22 с. 11. Морозова И.И. Социальные характеристики женского викторианского дискурса // Тези доповідей міжнар. наук. конф., присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов, “Іноземна філологія на межі тисячоліть” – Харків: Константа, 2000. – С. 204 – 205. 12. Нікульшина Т.М. Інформаційна стратегія у спонукальному дискурсі (на матеріалі англійської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / КНЛУ. – К., 1998. – 18 с. 13. Савчук І.І. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти позначення суперництва засобами англійської мови. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / ДонНУ. – Донецьк, 2007. – 20 с. 14. Пудровская Т.Н. Речевой акт “отказ” и стратегии вежливости в русском и английском языках // Русская филология: Украинский вестник. – 2000. – № 1-2 (16). – С. 15-17. 15. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М.: Рус. яз., 2002. – 216 с. 16. Франко О.Б. Стратегії мовця-ініціатора у німецькомовному спонукальному дискурсі // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – К.: Вид-во КНЛУ, 2006. – Т. 9, № 1. –С. 115-121. 17. Черненко О.В. Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англomовної прози ХХ століття): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / КНЛУ. – К., 2007 – 20 с. 18. Щипіцина Ю.В. Англomовні тексти з корпоративної етики: лінгвопрагматичний та семантико-когнітивний аспекти: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / КНЛУ. – К., 2007 – 20 с. 19. Aurbourn A. Way Upstream. – L.: Samuel French, 1981. – 88 p. 20. Brown P., Levison S. Politeness: Some Universals in Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p. 21. Chown P. The Long Noon. – L.: Samuel French, 1984. – 19 p. 22. Durbridge F. The Gentle Hook. – L.: Samuel French, 1975. – 76 p. 23. Harris R. Outside Edge. – L.: Samuel French, 1980. – 80 p. 24. Leech G. Principles of Pragmatics. – L., N.Y.: Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p. 25. Manktelow B. Death Walked in. – L.: Samuel French, 1979. – 57 p. 26. Manktelow B. They Call it Murder. – L.: Samuel French, 1977. – 65 p.